

Teorie osobowości

Wydanie nowe

*Calvin S. Hall
Gardner Lindzey
John B. Campbell*

*Naszym nauczycielom i przyjaciołom
Gordonowi W. Allportowi
Henry'emu A. Murrayowi
Edwardowi C. Tolmanowi*

Teorie osobowości

Wydanie nowe

*Calvin S. Hall
Gardner Lindzey
John B. Campbell*

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN

WARSZAWA 2004

Z oryginału:

Theories of Personality. Fourth edition.

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by: John Wiley and Sons, Inc. New York–Chichester–Weinheim–Brisbane–Singapore–Toronto

Copyright © 1957, 1970, 1978, 1998 by John Wiley and Sons, Inc.

Przetłumaczyli:

Joanna KOWALCZEWSKA (rozdz. 1, 3, 11)

Józef RADZICKI (przedmowy do wyd. 1., 2., 3., rozdz. 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15)

Michał ZAGRODZKI (przedmowa, rozdz. 2, 8, 9, 10, 12, 13)

Redaktor naukowy Teresa SZUSTROWA

Projekt okładki i stron tytułowych *Karolina Lijklema*

Redaktor *Małgorzata Kasprzewska*

Redaktor techniczny *Teresa Skrzypkowska*

Podręcznik akademicki dotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu

© Copyright for the Polish edition by Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2004

ISBN 83-01-14165-4

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
00-251 Warszawa, ul. Miodowa 10
tel.: (0-22) 695-43-21; faks: (0-22) 695-40-31
e-mail: pwn@pwn.com.pl; www.pwn.pl

Spis treści

Przedmowa	15
Przedmowa do wydania trzeciego	17
Przedmowa do wydania drugiego	19
Przedmowa do wydania pierwszego	21

Rozdział 1

Istotne cechy teorii osobowości	25
Teoria osobowości a historia psychologii	26
Co to jest osobowość?	31
Co to jest teoria?	33
Teoria osobowości	37
Teoria osobowości a inne teorie psychologiczne	39
Porównanie teorii osobowości	40
Cechy formalne	41
Cechy merytoryczne	42

Teorie uwypuklające psychodynamikę	49
---	----

Rozdział 2

Klasyczna teoria psychoanalityczna Sigmunda Freuda	52
Wprowadzenie i kontekst	53
Życiorys autora	53
Struktura osobowości	56
Id	56
Ego	57
Superego	58

6 Spis treści

Dynamika osobowości	59
Popęd	59
Rozdzielanie i wykorzystywanie energii psychicznej	63
Lęk	66
Rozwój osobowości	67
Identyfikacja	67
Przemieszczenie	68
Mechanizmy obronne ego	70
Stadia rozwoju	72
Charakterystyczne badania i metody badawcze	76
Credo naukowe Freuda	78
Swobodne skojarzenia i analiza snów	80
Studiowanie przypadków	82
Autoanaliza Freuda	85
Aktualne badania	85
Podprogowe pobudzenie psychodynamiczne	86
Nowy Nurt 3	89
Obecny status i ocena	91

Rozdział 3

Analityczna teoria Carla Junga	96
Wprowadzenie i kontekst	97
Życiorys autora	98
Struktura osobowości	101
Ego	101
Nieświadomość osobowa	102
Nieświadomość zbiorowa	102
Jaźń	107
Postawy	108
Funkcje	108
Wzajemne oddziaływanie poszczególnych systemów osobowości	111
Dynamika osobowości	113
Energia psychiczna	113
Zasada ekwiwalencji	115
Zasada entropii	116
Wykorzystanie energii	117
Rozwój osobowości	117
Przyczynowość a teleologizm	118
Synchroniczność	118
Dziedziczność	119
Stadia rozwoju	119
Rozwój a regresja	121
Proces indywiduacji	122
Funkcja transcendentna	122
Sublimacja i wypieranie	122
Symbolizacja	123
Charakterystyczne badania i metody badawcze	124

Badania eksperymentalne nad kompleksami	125
Studia przypadków	125
Badania porównawcze nad mitologią, religią i okultyzmem	126
Sny	127
Aktualne badania	129
Typologia Junga	129
Wskaźnik Typów Myers-Briggs	131
Obecny status i ocena	134

Rozdział 4

Teorie psychospołeczne: Adler, Fromm, Horney i Sullivan	138
Wprowadzenie i kontekst	139
Alfred Adler	140
Fikcja jako cel	143
Dążenie do wyższości	144
Poczucie niższości i kompensacja	145
Zainteresowanie społeczne	146
Styl życia	147
Twórcza jaźń	149
Nerwica	150
Charakterystyczne badania i metody badawcze	151
Kolejność urodzeń a osobowość	151
Wczesne wspomnienia	152
Doświadczenia z okresu dzieciństwa	153
Aktualne badania	153
Zainteresowanie społeczne	154
Erich Fromm	154
Karen Horney	160
Horney a Freud	161
Lęk podstawowy	162
Potrzeby neurotyczne	163
Trzy rozwiązania	164
Alienacja	165
Harry Stack Sullivan	166
Struktura osobowości	169
Dynamizmy	170
Personifikacje	171
Procesy poznawcze	172
Dynamika osobowości	173
Napięcie	173
Transformacje energii	174
Rozwój osobowości	174
Stadia rozwoju	175
Wyznaczniki rozwoju	177
Charakterystyczne badania i metody badawcze	178
Wywiad	179
Badania nad schizofrenią	180

Obecny status i ocena	180
Rozdział 5	
Erik Erikson i współczesna teoria psychoanalityczna	184
Wprowadzenie i kontekst	185
Psychologia ego	186
Anna Freud	187
Relacje z obiektami	190
Heinz Kohut	192
Zbliżenie między psychoanalizą a psychologią	193
George Klein	195
Robert White	197
Erik H. Erikson	200
Życiorys autora	200
Psychospołeczna teoria rozwoju	204
I. Podstawowa ufność a podstawowa nieufność	207
II. Autonomia a wstyd i niepewność	208
III. Inicjatywa a poczucie winy	209
IV. Pracowitość a poczucie niższości	209
V. Tożsamość a pomieszanie tożsamości	210
VI. Bliskość a izolacja	212
VII. Produktywność a stagnacja	213
VIII. Integralność a rozpacz	214
Nowa koncepcja ego	214
Charakterystyczne badania i metody badawcze	216
Historie przypadków	216
Sytuacje zabawowe	216
Badania antropologiczne	220
Psychohistoria	220
Aktualne badania	223
Stan tożsamości	223
Inne stadia	224
Status międzykulturowy	225
Obecny status i ocena	226

Teorie uwypuklające strukturę osobowości

Rozdział 6 ✕

Personologia Henry'ego Murraya	231
Wprowadzenie i kontekst	232
Życiorys autora	233
Struktura osobowości	237
Definicja osobowości	237
Przebiegi i serie	238

Programy serii i rozkłady czasowe	239
Zdolności i osiągnięcia	239
Systemy osobowości	240
Dynamika osobowości	242
Potrzeba	242
Presja	248
Redukcja napięcia	249
Temat	249
Integrat potrzeby	250
Temat jednostkowy	251
Procesy panujące	251
Schemat wektor-wartość	251
Rozwój osobowości	253
Kompleksy niemowlęce	253
Czynniki genetyczne i dojrzewanie	256
Uczenie się	256
Determinanty społeczno-kulturowe	257
Niepowtarzalność	257
Procesy nieswiadome	258
Proces socjalizacji	258
Charakterystyczne badania i metody badawcze	259
Intensywne badania małej liczby osób normalnych	259
Rada diagnostyczna	260
Narzędzia do pomiaru osobowości	261
Reprezentatywne badania	262
Aktualne badania	264
McClelland i motyw społeczne	264
Interakcjonizm	266
„Gdzie jest Osoba?”	267
Psychobiografia	268
Obecny status i ocena	269

Rozdział 7

Gordon Allport a jednostka	273
Wprowadzenie i kontekst	274
Życiorys autora	274
Struktura i dynamika osobowości	278
Osobowość, charakter i temperament	279
Cecha	280
Zamiaty	284
Proprium	285
Autonomia funkcjonalna	286
Jedność osobowości	289
Rozwój osobowości	290
Niemowlę	290
Przekształcenie niemowlęcia	291
Dorosły	292

Charakterystyczne badania i metody badawcze	293
Idiograficzny a nomotetyczny sposób podejścia	294
Bezpośredni i pośredni pomiar osobowości	295
Badania nad zachowaniem ekspresyjnym	297
Listy od Jenny	300
Aktualne badania	302
Interakcjonizm a powrót do sporu „osoba czy sytuacja”	302
Podejście idiograficzne i podejście idiotetyczne	304
Powrót do Allporta	306
Obecny status i ocena	309

Rozdział

Czynnikowa teoria cech Raymonda Cattella	313
Wprowadzenie i kontekst	314
Analiza czynnikowa	314
Życiorys autora	316
Natura osobowości – struktura cech	319
Cechy	320
Cechy zdolnościowe i temperamentalne	321
Równanie specyfikacyjne	327
Cechy dynamiczne	328
Cattell a Freud	334
Rozwój osobowości	336
Analiza wpływu dziedziczności i środowiska	337
Uczenie się	337
Integracja dojrzewania i uczenia się	339
Kontekst społeczny	339
Charakterystyczne badania i metody badawcze	341
Badanie jednej osoby z zastosowaniem analizy czynnikowej	342
Systemowy model osobowości VIDAS	344
Aktualne badania	346
Wielka Piątka czynników osobowości	346
Genetyka zachowania	349
Ewolucyjna teoria osobowości	353
Obecny status i ocena	357

Rozdział

Teoria cech biologicznych Hansa Eysencka	361
Wprowadzenie i kontekst	362
Życiorys autora	365
Opis temperamentu	367
Ekstrawersja i neurotyzm	367
Psychotyzm	371
Modele wyjaśniające przyczyny	373
Eysenck (1957)	373
Eysenck (1967)	376

Charakterystyczne badania i metody badawcze	379
Aktualne badania	384
Gray	384
Zuckerman	386
Obecny status i ocena	387

Teorie uwypuklające spostrzeganą rzeczywistość .. 389

Rozdział 10

Teoria konstruktów osobistych George'a Kelly'ego	391
Wprowadzenie i kontekst	392
Kurt Lewin	392
Struktura osobowości	393
Przestrzeń życiowa	394
Zróznicowanie	395
Powiązania między regionami	397
Liczba regionów	398
Osoba w środowisku	399
Dynamika osobowości	400
Energia	400
Napięcie	401
Potrzeba	401
Napięcie a działanie ruchowe	401
Wartościowość	402
Siła, czyli wektor	402
Przemieszczanie	403
Rozwój osobowości	404
George Kelly	405
Życiorys autora	405
Podstawy teorii Kelly'ego	407
Alternatywizm konstruktywny	407
Człowiek-uczony	408
Skupienie się na interpretatorze	409
Motywacja	410
Bycie sobą	411
Konstrukty osobiste	411
Skale	412
Podstawowe założenie i wynikające z niego tezy	413
Kontinuum świadomości poznawczej	418
Konstrukty ulegające zmianie	419
Charakterystyczne badania i metody badawcze	420
Aktualne badania	422
Obecny status i ocena	423

Rozdział

Skoncentrowana na osobie teoria Carla Rogersa	427
Wprowadzenie i kontekst	428
Kurt Goldstein	430
Struktura organizmu	431
Dynamika organizmu	432
Wyrównywanie	433
Samorealizacja	433
„Dochodzenie do porozumienia” ze środowiskiem	434
Rozwój organizmu	435
Abraham Maslow	436
Założenia dotyczące ludzkiej natury	437
Hierarchia potrzeb	439
Syndromy	444
Osoby samorealizujące się	444
Carl Rogers	446
Życiorys autora	448
Struktura osobowości	451
Organizm	451
Pojęcie Ja	453
Organizm a Ja: zgodność i niezgodność	453
Dynamika osobowości	454
Rozwój osobowości	456
Charakterystyczne badania i metody badawcze	460
Badania jakościowe	461
Analiza treści	461
Skale ocen	463
Badania z zastosowaniem techniki Q	464
Badania eksperymentalne nad pojęciem Ja	468
Inne podejścia empiryczne	469
Aktualne badania	469
Teoria dysonansu poznawczego	470
Teoria rozbieżności różnych aspektów Ja	472
Dynamiczne pojęcie Ja	474
Obecny status i ocena	474

Teorie uwypuklające zjawisko uczenia się	479
---	-----

Rozdział 12

Warunkowanie sprawcze B. F. Skinnera	481
Wprowadzenie i kontekst	482
Życiorys autora	482
Ogólne założenia	487

Prawa rządzące zachowaniem	487
Analiza funkcjonalna	489
Struktura osobowości	493
Dynamika osobowości	494
Rozwój osobowości	496
Warunkowanie klasyczne	496
Warunkowanie sprawcze	497
Rozkłady wzmocnień	500
Zachowanie przesądne	501
Wzmocnienie wtórne	502
Generalizacja i różnicowanie bodźców	503
Zachowanie społeczne	505
Zachowanie anormalne	507
Charakterystyczne badania i metody badawcze	510
Aktualne badania	514
Obecny status i ocena	515

Rozdział 13

Teoria bodźca–reakcji Dollarda i Millera	522
Wprowadzenie i kontekst	523
Życiorysy autorów	526
Eksperyment przykładowy	529
Struktura osobowości	535
Dynamika osobowości	535
Rozwój osobowości	536
Wposażenie wrodzone	536
Proces uczenia się	537
Popęd wtórny a proces uczenia się	538
Wyższe procesy psychiczne	540
Kontekst społeczny	541
Krytyczne stadia rozwoju	542
Zastosowania modelu	545
Procesy nieświadome	545
Konflikt	547
Jak człowiek uczy się nerwicy	550
Psychoterapia	553
Charakterystyczne badania i metody badawcze	554
Aktualne badania	556
Wolpe	556
Seligman	561
Obecny status i ocena	568

Rozdział 14

Albert Bandura i teorie uczenia się społecznego	572
Wprowadzenie i kontekst	573
<i>Albert Bandura</i>	573

Życiorys autora	574
Zmiana koncepcji wzmocnienia	576
Zasady uczenia się obserwacyjnego	577
Procesy uwagi	578
Procesy przechowywania	579
Procesy wytwarzania	579
Procesy motywacyjne	579
Determinizm wzajemny	581
System Ja	583
Samoobserwacja	584
Proces oceniania	585
Reakcja na siebie samego	585
Zastosowanie do terapii	587
Poczucie skuteczności własnej	588
Charakterystyczne badania i metody badawcze	593
<i>Walter Mischel</i>	596
Poznawcze zmienne osobowe	598
Paradoks spójności i prototypy poznawcze	600
Teoria poznawczo-afektywnego systemu osobowości	602
Obecny status i ocena	605

Perspektywy i wnioski	609
------------------------------	-----

Rozdział 15

Teoria osobowości w perspektywie	610
Porównanie teorii osobowości	611
Nieco refleksji nad współczesną teorią osobowości	621
Synteza teorii czy wielość teorii	627
Bibliografia	630
Spis ilustracji	678
Indeks osób	679

Przedmowa

Pierwsze wydanie książki Halla i Lindzeya (1957) wytyczyło obszar psychologii osobowości, dało początek tuzinom podręczników teorii osobowości, przyczyniło się do powstania setek kursów w college'ach i na uniwersytetach, a mimo to pozostało pozycją klasyczną choć miało dwa wznowienia ze zmianami. Jej trzecie wydanie (1978) ma już ponad 20 lat; materiał zawarty w tym wydaniu nadal zachowuje swą aktualność, jest jednak przedawniony pod dwoma zasadniczymi względami. Po pierwsze, wśród przedstawionych teorii nie ma wielu tych, którym współcześnie przypisuje się duże znaczenie. Po drugie, w tekście ze zrozumiałych względów nie zostały przytoczone badania przeprowadzone w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Wydanie czwarte książki Halla i Lindzeya przygotowano z zamiarem uzupełnienia braków wynikłych z upływu czasu. Podkreślić jednak należy, że niniejsze, czwarte wydanie nie narusza tych wszystkich właściwości podręcznika Halla i Lindzeya, którym zawdzięcza on swe trwałe miejsce w literaturze. Znaczy to, że zawiera ona zwięzłe, zdyscyplinowane i życziwe omówienie najważniejszych teorii osobowości. Nauczyciele i studenci, którzy z zadowoleniem przyjmą takie ujęcie, to odbiorcy, dla których książka ta jest przeznaczona.

Potrzeba włączenia nowego materiału wraz z nieuniknioną szczupłością miejsca zmusiły nas do podjęcia trudnych decyzji, które teorie uwzględnić w książce. Niechętnie usunęliśmy rozdziały poświęcone teorii Sheldona, teoriom egzystencjalnym oraz koncepcjom Wschodu, mimo że wciąż wzbudzają one zainteresowanie. Pominęliśmy także rozdział na temat modeli organicystycznych, jednak część materiału dotyczącego Kurta Goldsteina i Abrahama Masłowa została włączona do rozdziału o teorii Carla Rogersa. Podobnie, pominęliśmy rozdział poświęcony koncepcji Kurta Lewina, lecz część tego materiału została dodana do nowego rozdziału omawiającego teorię George'a Kelly'ego. Wprowadziliśmy również nowe rozdziały na temat teorii Hansa Eysencka, która w trzecim wydaniu została wspomniana w rozdziale dotyczącym Raymonda Cattella, oraz teorii Alberta Bandury, która poprzednio znalazła się w rozdziale poświęconym teoriom bodźca–reakcji. Zmiany te, a także modyfikacje wprowadzone do rozdziałów przeniesionych z trzeciego wydania, mają na celu stworzenie tekstu przedstawiającego czytelnikowi te teorie, które mają najbardziej bezpośredni związek z bieżącymi pracami prowadzonymi w dziedzinie psychologii osobowości oraz w obszarach pokrewnych.

Niniejsze wydanie okaże się znajome dla czytelników, którzy czytali poprzednie wydania książki Halla i Lindzeya. Nadal każde stanowisko teoretyczne przedstawiamy w jak najbardziej pozytywny sposób, w znacznej mierze zachowaliśmy

też strukturę poszczególnych rozdziałów. Dodaliśmy rozbudowany spis treści, by ułatwić orientację w zawartości tomu, każdy rozdział poprzedziliśmy także krótkim streszczeniem. Starając się jeszcze bardziej pomóc czytelnikowi w zrozumieniu poszczególnych teorii i wzajemnych powiązań między nimi, podzieliśmy je na cztery grupy. W ich skład wchodzi różni teoretycy, lecz łączy ich nacisk położony na psychodynamikę, strukturę osobowości, spostrzeganą rzeczywistość bądź uczenie się.

Czytelnik zechce mieć na uwadze kilka aspektów ogólnych. Po pierwsze, nadal zachowujemy ujęcie „według teoretyków”, a nie według „badań” ani „tematów”. Cechą charakterystyczną modeli osobowości jest uwzględnianie i zachowywanie fundamentalnej całości osoby, o czym piszemy w rozdziale 1. Teksty osnute wokół kategorii zachowań albo jednostek strukturalnych bądź dynamicznych w nieunikniony sposób naruszają tę całość. Po drugie, kładziemy nacisk na wzajemne przełożenia między wytworami różnych teorii. Na przykład zarówno Freud, jak i Rogers przedstawili model oparty na konfliktach, aczkolwiek modele tych autorów różnią się zasadniczo w swych założeniach i w funkcjonowaniu. Cattell również uwzględnił konflikt, lecz starał się ująć go ilościowo. Freud, Kelly i Rogers kładli nacisk na lęk, lecz czynili to w zupełnie odmienny sposób. Bandura podkreślał znaczenie samoskuteczności, co z kolei brzmi jak dążenie do wyższości u Adlera, motywacja efektywności u White’a oraz zasada mistrzostwa i kompetencji u Allporta. Dynamika Ja u Karen Horney w wyraźny sposób poprzedziła bardzo wpływowe sformułowania użyte w następnym pokoleniu przez Carla Rogersa. I tak dalej. Przełożenia takie są ciekawe same w sobie. Pokazują one przy tym, że między poszczególnymi teoriami istnieją związki. W konsekwencji okazuje się, że pojęcie osobowości jest pełne treści. Na koniec wyrażamy przekonanie, iż ważną rzeczą jest pokazanie powiązań między teoriami osobowości a aktualnymi badaniami. Teorie te mają wartość heurystyczną. Naszym całkiem jawnym zamiarem jest wykazanie, że te modele osobowości nie są niezgrabnymi przedpotopowymi tworami. Stanowią one raczej źródło hipotez i łącznik z wieloma pracami publikowanymi w naszych współczesnych czasopismach. Mamy nadzieję, że nasze omówienia tych teorii przekonają czytelnika o ich empirycznej i praktycznej przydatności.

*Gardner Lindzey
John B. Campbell*

Przedmowa do wydania trzeciego

Niniejsze wydanie *Teorii osobowości* zawiera wiele nowych elementów. Najważniejszą nowością polega na dodaniu dwóch nowych rozdziałów, z których jeden poświęcony jest współczesnej teorii psychoanalitycznej, a drugi psychologii Wschodu. Pierwszy opisuje niektóre zmiany, jakie zaszły w teorii psychoanalitycznej i związanych z nią badaniach od czasu śmierci jej twórcy Sigmunda Freuda. Szczególną uwagę poświęcono w tym rozdziale doniosłemu wkładowi, jaki wniósł w tę teorię Erik H. Erikson.

Ze względu na coraz większe zainteresowanie myślą Wschodu, uznaliśmy, że przedstawienie ogólnego zarysu teorii osobowości powstałej na Wschodzie oraz jej wpływu na psychologię zachodnią będzie stosowne i na czasie. Mielśmy to szczęście, że udało się nam nakłonić Daniela Golemana, autorytet w dziedzinie psychologii Wschodu, by napisał dla nas ten rozdział.

Inną nowością jest zmiana kolejności rozdziałów. Teorie o orientacji klinicznej zgrupowano w pierwszej połowie książki, a teorie reprezentujące bardziej eksperymentalne i ilościowe podejście w drugiej.

Rozdziały, które występowały w drugim wydaniu tej książki, zostały w mniejszym lub większym stopniu zmodyfikowane, rozszerzone lub skondensowane. W każdym z nich staraliśmy się omówić wszystkie główne prace teoretyczne i badawcze opublikowane od czasu ukazania się drugiego wydania.

Nasi wydawcy dołożyli wszelkich starań, abyśmy otrzymali atrakcyjnie zaprojektowaną książkę, z wyraźnie wyodrębnionymi nagłówkami rozdziałów i podrozdziałów, ułatwiającymi lekturę. W wydaniu tym po raz pierwszy zamieszczono fotografie wybitnych teoretyków.

Wiele osób udzieliło nam znacznej pomocy. Erik Erikson przeczytał część rozdziału 3. poświęconą jego poglądom i wysunął liczne sugestie pomocne w jej udoskonaleniu. Medard Boss dostarczył nam informacji dotyczących jego prac od 1970 r., a Jason Aronson i Paul J. Stern udostępnili nam rękopisy angielskich przekładów dwóch nowych książek Bossa. Raymond B. Cattell i Burrhus F. Skinner podali nam, które ze swych ostatnich prac uważają za najważniejsze. John Loehlin i Janet T. Spence raz jeszcze oddali nam znaczne usługi, przeglądając rozdziały dotyczące odpowiednio teorii czynnikowej i teorii S-R. Jim Mazur wniósł podobny wkład w przygotowanie rozdziału poświęconego teorii wzmacniania sprawczego.

William McGuire z Princeton University Press i Janet Dallet z C. G. Jung Clinic w Los Angeles pomogli w opracowaniu rozdziału o teorii Junga. Vernon J. Nordby przyczynił się do powstania nowego rozdziału dotyczącego współczes-

nej teorii psychoanalitycznej. Ruth Wylie dostarczyła nam nie opublikowane materiały do wykorzystania w rozdziale poświęconym Rogersowi. Rosemary Weller służyła nam radą jako doświadczona redaktorka, Gen Carter pomógł nam bardzo w ostatecznym przygotowaniu znacznej części rękopisu. Gardnerowi Lindzeyowi ułatwiła pracę subwencja przyznana przez Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences.

*Calvin S. Hall
Gardner Lindzey*

Przedmowa do wydania drugiego

W ciągu trzynastu lat, jakie minęły od ukazania się pierwszego wydania *Teorii osobowości* do chwili opublikowania niniejszego wydania, dokonało się w teorii osobowości wiele zmian. Śmierć uszczupliła zastęp wybitnych teoretyków; w latach tych zmarli: Angyal (1960), Jung (1961), Goldstein (1965) i Allport (1967). Niektóre teorie zostały w istotny sposób zmodyfikowane i rozwinięte przez swych twórców. Wszystkie teorie w mniejszym lub większym stopniu dostarczały inspiracji do dalszych badań empirycznych. Jeszcze ważniejsze jest to, że pojawiły się nowe koncepcje, które zasługują na uwagę.

Rozpatrzmy te nowe koncepcje. Trudno było rozstrzygnąć, które z nowych teorii, jakie pojawiły się od 1957 r., należałoby tu omówić. Niewielu czytelników będzie zdecydowanie przeciwnych wyborom, jakich dokonaliśmy. Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy Skinnera zgodzą się, że jego stanowisko (czy ośmielimy się nazwać je teorią?) wywarło poważny wpływ na psychologię amerykańską i nie powinno się go tu pominąć. Nie możemy też ignorować doniosłego wkładu Europy w teorię osobowości. Psychologia egzystencjalna w ostatnich latach uzyskała pokaźną liczbę zwolenników nie tylko w swych rodzinnych stronach, w Europie, lecz także w Stanach Zjednoczonych. Jest ona jednym z głównych nurtów rozwijającego się bujnie ruchu humanistycznego. Chociaż dokonany przez nas wybór nie może budzić znacznych zastrzeżeń, to jednak przewidujemy sprzeciw z powodu pominięcia niektórych teorii, zwłaszcza teorii Piageta i teorii poznawczej. Oba poświęcilibyśmy wiele uwagi i obie zostałyby włączone do tego tomu, gdyby pozwoliła na to jego objętość. Ostateczna decyzja została oparta na kryterium ścisłego związku danej teorii z teorią osobowości. Stanowisko Skinnera i psychologia egzystencjalna spełniają, według nas, to kryterium nieco lepiej niż piagetowska teoria rozwoju i teoria poznawcza.

Ograniczona objętość książki wymagała również pewnych skrótów. Głównym reprezentantem teorii czynnikowej jest obecnie Cattell. Eysenck, który w pierwszym wydaniu zajmował to miejsce wspólnie z Cattellem, w coraz większym stopniu skupia swe zainteresowania na teorii zachowania i z tego względu występuje zarówno w rozdziale poświęconym teorii czynnikowej (rozdz. 10.), jak i w rozdziale dotyczącym teorii bodźca-reakcji (rozdz. 11.). Teorię biospołeczną Murphy'ego usunęliśmy, choć niechętnie, z tego powodu, że jest to teoria eklektyczna i wobec tego jej główne idee są wystarczająco przedstawione w innych rozdziałach. Wszystkie pozostałe rozdziały zostały zaktualizowane. W niektórych (zwłaszcza poświęconych Allportowi, teorii czynnikowej, teorii S-R oraz Rogersowi) wprowadzono znaczne zmiany, w innych potrzebne były mniejsze modyfikacje.

Struktura rozdziałów nie została zmieniona. Wszystkie stanowiska zaprezentowano w pozytywnym świetle. Dołożyliśmy wszelkich starań, aby jasno i dokładnie przedstawić zasadnicze aspekty każdej teorii.

Mieliśmy wielkie szczęście, że udało się nam nakłonić Burrhusa F. Skinnera i Medarda Bossa, których koncepcje zostały przedstawione w dwóch nowych rozdziałach (12. i 14.), aby przeczytali i skomentowali to, co napisaliśmy o ich poglądach. W przygotowaniu nowego rozdziału o skinnerowskiej teorii wzmocnienia sprawczego oraz w zmodyfikowaniu rozdziałów poświęconych teorii S-R i teoriom czynnikowym znacznie pomogli nam: Richard N. Wilton, Janet T. Spence i John C. Loehlin. Jesteśmy także wdzięczni G. Williamowi Domhoffowi, Kennethowi MacCorquodalle'owi i Josephowi B. Wheelwrightowi, którzy wnieśli istotny wkład w modyfikację tych rozdziałów. Florence Strong i Allen Stewart włożyli wiele pracy w korektę tekstu i sporządzenie indeksów.

*Calvin S. Hall
Gardner Lindzey*

Przedmowa do wydania pierwszego

Pomimo wzrostu zainteresowania psychologów teorią osobowości brak jest książki, w której student mógłby znaleźć przegląd istniejących teorii osobowości. Niniejszy tom ma na celu wypełnienie tej luki. Prezentuje on zwięzłe, ale jednak dość wyczerpujące charakterystyki głównych współczesnych teorii osobowości, napisane na poziomie trudności stosownym dla studentów wyższych uczelni. Książka daje studentowi szczegółowy przegląd teorii osobowości, a jednocześnie pozwala mu czytać oryginalne prace źródłowe z lepszym zrozumieniem i większą łatwością. Mamy nadzieję, że tom ten będzie pełnił w dziedzinie osobowości funkcję podobną do tej, jaką w dziedzinie uczenia się pełni książka Hilgarda *Theories of learning*.

Jakie teorie powinny zostać włączone do tomu poświęconego teorii osobowości? Aczkolwiek niełatwo określić dokładnie, czym jest teoria osobowości, jeszcze trudniej ustalić, które z tych teorii są najważniejsze. Jak stwierdzamy w pierwszym rozdziale, jesteśmy gotowi uznać każdą ogólną teorię zachowania za teorię osobowości. Przy określaniu ważności teorii opieraliśmy się przede wszystkim na naszej ocenie wpływu, jaki dana teoria wywarła na badania i koncepcje psychologiczne. W tej złożonej ocenie uwzględniono także kwestię odmienności. Gdy dwie teorie (lub większa ich liczba) wydawały się nam bardzo podobne, wówczas albo omawialiśmy je w jednym rozdziale, albo wybieraliśmy jedną z tych teorii, by skoncentrować się na niej z pominięciem pozostałych. Jeśli przyjmie się te ogólne kryteria ważności i odmienności, to prawdopodobnie będzie mało zastrzeżeń wobec poszczególnych teorii, które zdecydowaliśmy się uwzględnić w niniejszej książce.

Mniej jednomyślnie mogą być przyjęte nasze decyzje dotyczące pominięcia niektórych teorii. Wśród tych teorii godne uwagi są: teoria hormiczna McDougalla, teoria ról, teoria styczności Guthrie'ego, behawioryzm celowościowy Tolmana oraz niektóre niedawno powstałe teorie, takie jak teorie Davida McClellanda, Juliana Rottera i George'a Kelly'ego.

Początkowo planowaliśmy włączenie zarówno teorii hormicznej McDougalla, jak i teorii ról, lecz ograniczenia objętości zmusiły nas do zredukowania liczby rozdziałów, a te właśnie teorie ocenilibyśmy jako stosunkowo najmniej nieodzowne. Teorię hormiczną pominęliśmy, ponieważ jej wpływ jest nieco bardziej pośredni niż innych teorii. Aczkolwiek uważamy McDougalla za teoretyka o dużym znaczeniu, to jednak obecnie jego wpływ oddziałuje w dużej mierze za pośrednictwem bardziej nam współczesnych teoretyków, którzy zapożyczyli elementy jego teorii. Teoria ról jest, jak nam się zdaje, mniej usystematyzowana niż większość innych

teorii, które zdecydowaliśmy się włączyć do niniejszego tomu. Idea przewodnia tej teorii jest wprawdzie bardzo wartościowa i doniosła, lecz nie została jeszcze wyrażona w postaci sieci pojęć odnoszących się do ogółu zachowań ludzkich. Guthrie i Tolman zostali pominięci na rzecz teorii wzmocnienia, sformułowanej przez Hulla, po prostu dlatego, że ich teorie znalazły mniejsze zastosowanie w badaniach poza dziedziną uczenia się. Teorii McClelland'a, Rottera i Kelly'ego nie włączono, ponieważ minęło zbyt mało czasu od chwili ich opublikowania, a także dlatego, że pod pewnymi względami przypominają one teorie lub kombinacje teorii, które omówiono w tej książce.

Rozstrzygnąwszy, które teorie należy uwzględnić, staliśmy nadal wobec problemu, w jaki sposób można by je najlepiej ująć i przedstawić. Pewna stałość sposobu prezentacji wydawała się pożądana; jednocześnie chcieliśmy zachować integralność poszczególnych teorii. Przyjęty przez nas kompromis polegał na tym, że ustaliliśmy ogólne kategorie służące do opisu teorii, pozwalając sobie przy tym na dużą swobodę w obrębie tych kategorii, tak aby przedstawić każdą teorię w sposób, który wydawał się najbardziej naturalny. Nawet tych ogólnych kategorii nie trzymaliśmy się sztywno. W niektórych wypadkach trzeba było wprowadzić nowe kategorie w celu właściwego przedstawienia danej teorii, a w jednym czy dwóch wydawało się wskazane połączenie kategorii.

Na ogół jednak każda teoria jest przedstawiona wstępnie w punkcie poświęconym ogólnej orientacji, który zawiera krótką biografię twórcy teorii, zarys głównych kierunków oddziaływających na tę teorię oraz podsumowanie jej charakterystycznych cech. Następnie czytelnik znajdzie punkt dotyczący struktury osobowości, w którym omówione są pojęcia mające reprezentować jej trwałe elementy. Kolejny punkt, zatytułowany „Dynamika osobowości”, przedstawia motywacyjne lub dyspozycyjne pojęcia i zasady przyjęte przez danego teoretyka. Następny punkt, „Rozwój osobowości”, ukazuje procesy rozwoju i zmian w ujęciu omawianej teorii. Po nim można znaleźć punkt zawierający opis charakterystycznych badań i metod badawczych, a na zakończenie punkt pod tytułem „Obecny status i ocena”, który przedstawia pokrótce obecny stan teorii, jej główne osiągnięcia, a także najważniejsze zarzuty wysuwane przeciw niej. Na końcu każdego rozdziału znajduje się krótka lista zatytułowana „Źródła podstawowe”, w której podano najważniejsze, oryginalne prace źródłowe dotyczące danej teorii, oraz obszerniejsza „Literatura cytowana”, w której zestawiono wszystkie publikacje wymienione w tekście.

Staliśmy się przedstawić każdą teorię w pozytywnym świetle, omawiając obszernie te elementy teorii, które wydają się nam najbardziej użyteczne i przekonujące. Aczkolwiek zamieszczamy także krótką krytykę każdej teorii, to jednak ich ocena nie jest naszym podstawowym zadaniem. Staliśmy się raczej przedstawiać je w kategoriach opisowych, ukazując, do czego są przydatne lub jakie perspektywy stwarzają dla tych, którzy je przyjmują. Długość rozdziału nie odzwierciedla naszej oceny względnej doniosłości danej teorii. Każda teoria została opisana na najmniejszej liczbie stron, jaka – naszym zdaniem – jest niezbędna dla dokładnego i wyczerpującego przedstawienia jej zasadniczych elementów. Czytelnik zauważy, że w niektórych rozdziałach informacje dotyczące teoretyki oraz procesu powstawania jego teorii są bardziej szczegółowe i osobiste niż w innych rozdziałach. Wynika to jedynie z dostępności informacji. Gdy wiedzieliśmy dużo o twórcy teorii, podawaliśmy tych informacji tyle, ile wydawało

się niezbędne, mimo że wskutek tego niektóre rozdziały przybrały charakter bardziej osobisty niż inne.

Przygotowując tę książkę, zabiegaliśmy o bezcenną pomoc ze strony wielu uczelni i pomoc tę uzyskaliśmy. Z głęboką wdzięcznością i uznaniem wyrażamy podziękowanie za pomoc, z jaką przyszło nam wielu teoretyków, których prace przedstawiamy w tej publikacji. Ułatwili nam oni zrozumienie wielu zagadnień i wysunęli liczne sugestie, dotyczące zarówno formy, jak i treści, które pozwoliły znacznie ulepszyć nasz rękopis. Jeśli książka ta ma jakieś zalety, to zawdzięcza je w dużej mierze staranności i dokładności, z jaką każdy z wymienionych niżej teoretyków przeczytał i skrytykował rozdział poświęcony jego teorii: Gordon W. Allport, Raymond B. Cattell, Neal E. Miller, Gardner Murphy, Henry A. Murray, Carl Rogers, Robert R. Sears i William Sheldon. Gordon Allport, oprócz pouczających komentarzy odnoszących się do rozdziału poświęconego jego teorii, dostarczył nam wnikliwych uwag krytycznych i twórczych sugestii dotyczących wszystkich pozostałych rozdziałów. Korzystał on także z wielu rozdziałów w prowadzonych przez siebie zajęciach ze studentami i zapoznał nas z ich uwagami i sugestiami. Jesteśmy wielce zobowiązani nie tylko tym studentom Harvardu i Radcliffe, lecz także wielu studentom Western Reserve University, którzy przeczytali i opatrzyli uwagami te rozdziały.

Pragniemy również wyrazić wdzięczność osobom, z których każda przeczytała i udoskonaliła, dzięki swym sugestiom, jeden lub więcej rozdziałów niniejszej książki. Są to: John A. Atkinson, Raymond A. Bauer, Urie Bronfenbrenner, Arthur Combs, Anthony Davids, Frieda Fromm-Reichmann, Eugene L. Hartley, Ernest Hilgard, Robert R. Holt, Edward E. Jones, George S. Klein, Herbert McClosky, George Mandler, James G. March, A. H. Maslow, Theodore M. Newcomb, Helen S. Perry, Stewart E. Perry, M. Brewster Smith, Donald Snygg, S. S. Stevens, Patrick Suppes, John Thibaut, Edward C. Tolman oraz Otto A. Will, Jr. Jesteśmy zobowiązani Heinzowi i Rowenie Ansbacherom za dostarczenie nam korekty ich książki *The individual psychology of Alfred Adler* przed jej publikacją. Pomogło to nam bardzo w napisaniu części rozdziału poświęconej teorii osobowości Adlera. W ostatecznym przygotowaniu rękopisu otrzymaliśmy nieocenioną pomoc od Virginii Caldwell, Marguerity Dickey i Kennetha Wurtza.

Ukończenie tej książki bardzo ułatwił półroczny urlop, który Calvinowi S. Hallowi został udzielony przez Western Reserve University, a Gardnerowi Lindzeyowi przez kolegium Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences. Pisanie jej było także łatwiejsze dzięki zezwoleniu uzyskanemu przez Lindzeyę na korzystanie z całego wyposażenia Dartmouth College Library w ciągu lata 1954 r.

Calvin S. Hall
Gardner Lindzey